

Yhteisöllinen ja ennakoiva ohjelma koulutuksellisen syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn

Risto Salonen

Ammatillisen opettajankoulutuksen
kehittämishanke
Maaliskuu 2013
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Salonen, Risto

Yhteisöllinen ja ennakoiva ohjelma koulutuksellisen syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn

Opettajankoulutuksen kehittämishanke 23 sivua + 3 liitesivua
Maaliskuu 2013

Koulutuksellinen syrjäytyminen on puhuttanut ja huolestuttanut pitkään yhteiskunnassamme. Poliittista tahtoa asiaan puuttumiseen on olemassa, varsinaisia tekoja vielä kaivataan. Tämän esityksen myötä jäsensin mallia oppilaan koulutuksellisen syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn. Oppilaalle pitää tuoda selkeästi esille hänen vastuut suomalaiseen hienoon ilmaiseen koulujärjestelmään. Toisaalta pakko pitää kääntää mahdollisuudeksi, ja koulussa pitää opettaa toimintamalleja myös tulevaa työelämää huomioiden.

Tässä kehittämishankkeessa esittelen ohjelman ja mallin, jonka avulla voidaan torjua syrjäytymistä ennaltaehkäisevästi ja ilman mahdottomia taloudellisia menoja. Opettajan aika ei riitä kaikkeen, mallin tavoitteena on valjastaa myös epäviralliset tahot tukemaan oppilasta. Laki ja säännökset eivät saa olla esteenä syrjäytymistä ehkäisevän toiminnan toteuttamisessa. Tärkeämpää on toimia ja yrittää tehdä etupainotteista ohjausta, kuin todeta vaikeiden taloudellisten aikojen, tai lakipykälien estävän tukitoiminnan aloittamisen.

Kyselyjen tekeminen antaa varhaisessa vaiheessa tietoa mahdollisesta suunnan muutoksesta oppilaan tuntemuksissa. Tässä hankkeessa esitetyn mallin avulla tehdään säännölliset hyvinvointikyselyt ja työyhteisöön soveltuvat kartoitukset. Säännöllisesti tehtynä mittaukset esittävät mahdollisen luisumisen ajoissa ja tukitoimet voidaan käynnistää. Kehittämishankkeessa esitin ohjelman, ja ennakoivat kysymykset oppilaalle hänen mieltensä, ja hyvinvointinsa tuntemuksia seuraamaan. Ohjelman oheen tehdään seuranta-kortti, jonka avulla oppilas voi seurata mielen kehittymistä ja tuntemuksiaan opiskeluiden ajan.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	KOULUTUKSELLISEN SYRJÄYTYMISEN SYITÄ JA SEURAUKSIA	6
	2.1 Koulutuksellinen syrjäytyminen	7
	2.2 Seurauksia koulutuksellisesta syrjäytymisestä	10
3	ENNALTAEHKÄISY JA SEURANTA	11
	3.1 Varhaisen puuttumisen malli ja mahdollisuudet	11
	3.2 Ohjelman kaksivaiheisuus	13
	3.3 Kysymykset, mittaus ja sen merkitykset	16
4	SYRJÄYTYVIEN OPPILAIDEN HAASTAMINEN	17
5	POHDINTA	20
	LÄHTEET	22

1 JOHDANTO

Tämän esityksen tarkoituksena on selventää, ja luoda opettajalle mahdollisuuksia ennaltaehkäistä oppilaiden koulutuksellista syrjäytymistä. Kehittämishankkeen avulla esitän ennaltaehkäiseviä toimintamalleja, ja ohjelman koulutuksellisen syrjäytymisen estämiseen. Tämän hankesisällön avulla oppilaan henkistä tilaa, ja toisaalta lähiympäristöön tulleita muutoksia voidaan havaita ja huomioida ajoissa. Kehittämishankkeen painopiste on uuden mallin kehittämisessä ennaltaehkäistä, ja seurata oppilaan mielen tunteja. Mallin avulla avautuu mahdollisuus toteuttaa vertailua oppilaan henkisen tasapainon ja koulumenestyksen suhteen. Hankkeen painopiste ei ole paljon tutkitun syrjäytymisen teoreettisessa tarkastelussa. Tarkoitus on esittää käytännöllisiä uusia keinoja syrjäytymisen ehkäisyyn.

Kehittämishankkeessa sovellan teknistä tiedonintressiä huomioiden yhteisöllisyyttä. Mallin avulla voidaan saada tietoa yhteiskunnan tilasta. Pyrin tuomaan myös praktista, eli käytännönläheistä tiedonintressiä huomioimalla erilaisten merkitysten ymmärtämistä siitä miten oppilaat kokevat saamansa koulutuksen. Kolmanneksi huomioin emansipatorista, eli vapauttavaa tiedonintressiä etsien uusia käytäntöjä valtasuhteisiin. (ks. Antikainen, Rinne, Koski 2000 s 170) Alkuun selvitän syrjäytymisen syitä ja seurauksia, (käsitteenä koulutuksellinen syrjäytyminen on yksi syrjäytymisen osa-alueista). Sitten esitän malleja syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn, sekä toimenpideohjelman koulutuksellisen syrjäytymisen havainnointiin ja työyhteisökelpoisuuteen. Lopuksi pohdin hankkeen hyviä ja kehitettäviä osioita.

Yhteisössämme on paljon puhuttu nuorisomme huolestuttavasta tilasta, sekä henkisen tuen tarpeesta, tai sen puuttumisesta. Myös tukemisen ja puuttumisen järjestämisestä on yleisesti keskusteltu. Poliittista tahtoa on myös esiintynyt asioiden paremmalle taholle saattamiseen. Eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäiseminen ovat osa vuosien 2011–2015 hallitusohjelman kolmesta painopistealueesta. Sen seitsemästä toimenpideohjelman osa-alueesta yhden tarkoitus on vähentää lasten ja nuorten syrjäytymistä.

Varsinaisia tekoja tai esityksiä siitä, miten aiheeseen tulisi oikeasti puuttua, ei kuitenkaan ole paljoa käytäntöön esitetty. Tämän hankkeen avulla pyrin esittämään mahdollisuuden joka on helppo toteuttaa. Alkupanostus ei ole vaativa, ja vaikuttavuuteen nähden esityksen kokonaisuus on jalusta josta kannattaa aloittaa. Koulujärjestelmämme integraation ja nykyaikaisen inklusiovaiheen toimintatapoihin, ja tarkoituksiin kuuluu, että jokainen tuntsi olevan arvostettu. Myös vanhempien ottaminen mukaan toimintaan toisi heille takaisin vanhempien jo osaltaan menettämän arvostuksen. Koulu voisi toimia vanhempien kanssa enemmän yhteistyössä yhteisöllisyyden opettamisessa.

Erityistä läpimurtoa nuoren vaikeuksien poistamiseen ei ole löytynyt. Tämän esittämäni mallin avulla ohjelmaan kuuluu, että oppilas otetaan enemmän, ja aikaisemmin mukaan häntä koskeviin keskusteluihin. Toimintamallin keskusteluosuudessa toimintatapaa viedään kehityskeskustelun suuntaan. Haasteellisimmat henkilöt vaativat enemmän aikaa ymmärtääkseen sen, mihin valittu koulua hyljeksivä malli pahimmillaan johtaa. Ohjelman avulla opettajan tueksi valjastetaan tukihenkilöitä ja tarvittaessa ammattiauttajia. Mallin pitäisi jatkossa vahvistaa myös työpaikoissa tapahtuvan kehityskeskustelun painoarvoa ja yleistä toimivuutta. Esitän tämän hankkeen sisällöissä kaksi erilaista esimerkinomaista kyselylomaketta, toinen huomioi työelämän vaatimuksia tulevaisuuteen, ja toinen oppilaan tämän hetken tunteuksia kouluelämässä.

2 KOULUTUKSELLISEN SYRJÄYTYMISEN SYITÄ JA SEURAUKSIA

Syrjäytymisen syitä ja seurauksia voidaan osoittaa laajasti muodostuvan perimästä, ympäristöstä, kodin vaikutuksista, ja yksinkertaisimmillaan kuitenkin motivaation puutteesta ja nuoresta itsestään. Sairaudet, vammaisuus ja esimerkiksi vanhemman, tai läheisen kuolema voi vaikuttaa nuoren elämään ja oppimishaluun ratkaisevasti. Koulutuksellisen syrjäytymisen, asteita kevyemmän syrjäytymisen syiden seurauksien havainnointiin tarvitaan työväline, jolla on helppo seurata ja ennaltaehkäistä oppilaan mielen syvempiä muutoksia. Mielen seurantaan tarvitaan mittarit, joiden avulla voidaan

säännöllisesti ja varhaisessa vaiheessa havaita mahdollisia suunnan muutoksia.

2.1 Koulutuksellinen syrjäytyminen

Koulutuksellisen syrjäytymisen vaara uhkaa niitä oppilaita, joilla kasaantuu Lämsän mukaan useita elämäntilanteessa tapahtuvia muutoksia. Syrjäytymisvaara on olemassa, jos oppilaalle tapahtuu elämäntilanteessa jokin negatiivinen muutos: hän ”ulkoistuu” yhteiskunnasta, poikkeaa normaalista ikävaiheen totutusta tilanteesta, ongelmat kasaantuvat, tai elämänhallinta katoaa. Jos yksikin yllämainituista asioista puuttuu, voidaan pysyvä syrjäytyminen oppilaan kohdalla kyseenalaistaa. (Lämsä 2009 s 39–40.)

Koulutuksellisen syrjäytymisen keskiössä on oppilaan ja opettajan yhteistyön onnistuminen. Oppilaaseen tutustumiseen panostaminen on tärkeää, ja oppilaan oma tahto on ratkaisevaa. Kun oppilaan oma tahto puuttuu, seurauksina on myös opettajan ajallisten resurssien ehtyminen. Tämän kehittämishankkeen mallin, ja esityksen avulla, on tarkoitus myös mahdollistaa epävirallisen auttajatahon osallistumisen alkuvaiheessa etupainotteiseen syrjäytymässä olevan oppilaan kuulemiseen.

Opettajalla ei ole mahdollisuutta jäädä tukemaan vain tiettyjä oppilaita pitkäkestoisesti. Helpompi tie on puhutella ja yrittää pärjätä vaikeuksien kanssa. Ongelma voi jäädä usein taka-alalle, ikään kuin käsittelemättä. Vaikeuksien kasaantuessa myös opettajan, ja oppilaan välit voivat muuttua yhteisten menetelmien ja sopimusten puutumisen myötä. Oppilaasta tulee ”hankala oppilas”, jälki-istunnot eivät auta tukea tarvitsevaa. Kun mitkään muut mahdolliset yritykset ja keinot eivät ole tilannetta kohentaneet, alkaa oppilaan rooli häiritsevänä ja poissaolevana oppilaana vahvistumaan. Saattaa olla, että aika auttaa kärjistyneen tilanteen ohi. Ovat kevät kiireet ja syksyllä syyskiireet. Oppilas jää omilleen, ja alkaa haasteellinen, sekä vaikea selviytymiskamppailu, jopa ”uratonta” polkua pitkin.

Koulutuksellinen syrjäytyminen alkaa useimmin pojilla kuin tytöillä, syyt ovat usein seurausta huonosta koulumenestyksestä. Opintojen vaatimukset

määrällisinä voivat olla liian suuret suhteessa mahdollisuuksiin suoriutua annetusta työstä olemassa olevilla voimavaroilla ja aikarajoilla. Myös laadulliset huomiot tehdystä työstä vaikuttavat tuntemuksiin, se miten oppilas arvostaa tekemäänsä työtä vaikuttaa kokonaisuuteen. (ks. Ahola, Kivistö, Vartia 2006,48.)

Yleinen ristiriitainen toimintakulttuuri oppilaan toiminnassa alkaa (ks. Antikaisen 2007.27) määrällisten tehtävien tekemisen ongelmista. Silloin ollaan kyvyttömiä, tai haluttomia selvittämään oppimiseen vaadittavia asioita. Seurauksina on ongelman henkilöityminen. Asiaa ei selvitetä perusteellisesti, ja helposti esitetään jonkin henkilön aiheuttavan ongelman. Ongelma ei ole enää asiassa, vaan ihmisten ominaisuuksissa tai tekemisissä, sitten etsitään syntipukki tilanteeseen. Normista poikkeaminen leimaa oppilaan häiriköksi. (ks. Antikainen, ym. 2000 s 27.) Konfliktin osapuolet kokoavat puolelleen liittolaisia ja syntyy klikkiytymisiä, jotka voivat johtaa koko yhteisön toiminnan klikkiytymiseen. (ks. Ahola, Kivistö, Vartia 2006,48.)

Oppilaan mahdollisuudet ja oikeuden hakeminen opettajaa, tai organisaatiota vastaan ovat haastavat, todelliset syyt voivat myös olla tuntemattomia opettajalle. Pedagogisesti esteetön oppimisympäristö, tai pedagogisen saavutettavuuden perustekijöitä ovat, että oppilas tuntee olonsa turvalliseksi, ja hän voi vapaasti ilmaista itseään ja omia ajatuksiaan. Myös vuorovaikutuksen tulisi toimia tasavertaisesti toimijoiden keskuudessa. Usein selvittelyvaiheessa opettaja kuitenkin uskoo toista opettajaa, ja siten yksinäinen oppilas on usein syypää, opettaja on aina oikeassa. Oireet oppilaasta ovat nähtävillä, mutta syiden tutkiminen ja selvittely jää paitsioon.

Ahola ym. otaksuvat, että ihmiselle uupumus kehittyy pitkittyneen stressin seurauksena. Stressi voi syntyä ristiriidasta opiskelijan ja opintosuoritusten välillä kiivaan tahdin, ja huonosti tehtyjen lukujen seurauksena. Oppilaan vaikeudet suoriutua tehtävistä voivat olla hetkellisiä ja moninaisia. Toivotun tilanteen, ja todellisen tilanteen voidaan sanoa olevan opiskelijan kannalta ristiriidassa. Tulokset eivät vastaa asetettuja odotuksia. (Ahola, Kivistö, Vartia 2006 173.) Usein opettajan ja oppilaan henkilökemiat eivät kohtaa ongelmien jälkeen riittävästi positiivisen vireen löytymiseen.

Maslach, Jackson & Leiter (1996) määrittelevät stressin koostuvan kolmitahoisesta oireistosta eli uupumusasteisesta väsymyksestä, joka tarkoittaa yksilöllistä stressikokemusta. Toiseksi kyynistyneisyydestä, joka esiintyy yksilöiden välisissä suhteissa ja opiskeluiden etääntymisenä, sekä näiden seurauksena mielekkyyden katoamisena. Itsetunnon lasku johtuu omasta arviosta itseensä, silloin opiskelija ajattelee omaa käytöstään ja suoriutumistaan opinnoista kielteisesti. (ks. Hätinen ym.2002 315.)

Suomalaista opetuskulttuuria ja toimintamalleja tulisi oikeasti kyetä nyt muuttamaan, puhetta on ollut jo vuosikausia, mutta tuloksia ei ole riittävästi. Siegristin (1986) kehittämä toimintamalli perustuu ajatukseen, että jos opiskelija kokee sijoittavansa enemmän, kuin mitä hän saa vastineeksi, voi seurauksena olla kielteisiä tunteita ja pahoinvointia. (ks. Kinnunen & Feld 2005 29.) Vaikeina aikoina huonot numerot eivät motivoi oppilasta jatkamaan. Eheyttävämpi vaihtoehto olisi keskeyttää hetkeksi numeraalinen arviointi ja keskittyä selviytymiseen. Tärkeää olisi kuitenkin voida luoda vaikeuksissa olevalle oppilaalle tilaisuuksia, jossa hän tulee enemmän kuulluksi.

Hyvän oppimistilanteen katson muodostuvan kokonaisuudesta, olla valmiina ottamaan vastaan, osallistumaan, ja tekemään yhteistyötä muiden ryhmässä olevien kanssa. Hyvä ilmapiiri siis rakentuu yhdessä sopien. Myös toimintamalli luokkahuoneessa voisi olla mielestäni enemmän sellaista, että opettajan rooli ei olisi olla kaiken keskipisteenä. Ei pelkkä passiivinen kuuntelu ja teorian omaksuminen ole todellisuutta. Käytäntöä tarvitaan, asioita pitää oppia niin, että opittua teoriaa voi hyödyntää ja soveltaa käytännössä.

Käytäntöyhteisöihin liittyy kolme keskeistä tekijää. Wenger (1998) esittää toimintamallin, jossa yhteisön tavoitteena on toteuttaa jokin jaettu tehtävä, tai projekti, jota ryhmäläiset vuorollaan johtavat. Toiseksi yhteisön jäsenet sitoutuvat toimintaan yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Kolmanneksi toiminnassaan yhteisö tuottaa jatkuvasti uutta, kuten erilaisia työvälineitä, käsitteitä ja tarinoita. Tässä välineistössä yhteisön jäsenten jaetut kokemukset esineellistyvät. (Wenger 1998, 72–84.) Mallin avulla siis sitoudutaan ja opitaan ymmärtämään erilaisia näkökulmia ja vastuuta elämässä eteen tulevista tehtävistä. Oikeita asioita, jotka ovat oikeasti tärkeitä.

2.2 Seurauksia koulutuksellisesta syrjäytymisestä

Suomalaisista 1987 syntyneistä nuorista on tehty kattava hyvinvointitutkimus, josta selviää, että erilaiset ongelmat, kuten mielenterveysongelmat ja kouluttamattomuus kasaantuvat tietyille henkilötyhmille. Koulutuksen merkitys on suuri, se liittyy merkittävästi myöhempään toimeentuloon ja hyvinvointiin. Ne nuoret, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa, ajautuvat myös enemmän mielenterveysongelmiin, toimeentulo-ongelmiin ja rikollisuuteen. (THL- raportti 52 2012 s 12, 37.)

Syrjäytymisestä johtuvat seuraukset ovat hyvin kirjava joukko erilaisia asioita. Yhteiskunta menettää syrjäytyjän mukana myös yhden veronmaksajan. Syrjäytyneen hoitokulut ja erityispalvelut maksavat, laskelmien mukaan yhden syrjäytyneen aiheuttamat kustannukset saattavat olla satoja tuhansia, jopa miljoona euroa hänen elinaikanaan. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007).

Oppilaitosten pitäisi antaa syrjäytymisuhan alla oleville tukea antava toimintamalli, jossa sosiaalisina päämäärinä voisi pitää liikunta- ja tapakasvatuksen merkityksen korostamista. Yleisinä yhteiskuntamme sosiaalisina päämäärinä pidetään Pättiniemen ja Tainion mukaan jäsenten integroimista työelämään. Sisäisen yhteistoiminnan ja keskustelun terapeuttisen merkityksen korostuminen on silloin ydintehtävää. (Pättiniemi & Tainio 2000, 12–15.) Periaatteessa soveltaen kaikki osiot täsmäävät tähän kehittämishankkeen toimintaan. Siten malli sopii myös sosiaalisesti innovaatioksi. Sosiaalinen innovaatio, on ” yksilön, ryhmän tai yhteisön luovan toiminnan tulokseksi syntynyt uusi idea, joka johtaa lisäarvoa tuottavaan tulokseen yksilön tai yhteisön hyvinvoinnissa, terveydessä tai palvelujärjestelmässä”. (ks. Rantanen, Laanterä & Kangaspunta 2007,56.)

3 ENNALTAEHKÄISY JA SEURANTA

Oppilaan koulumenestystä seurataan kokeiden ja tuntiosaamisen perusteella. Yksittäisen kokeen merkitystä ei erityisesti korosteta oppilaan suoriutumisessa. Lopullista menestymistä sitten arvioidaan todistuksessa. Silloin huonon koulumenestyksen esittäminen numeraalisesti on jo oppilaan näkökulmasta myöhäistä. Tarvitaan aikaisempaa reagointia. Ainoastaan oppilaan numeroiden seuraaminen ei ole syrjäytymisen ennaltaehkäisevänä toimintona riittävää. Käytösnumero on myös liian laaja skaalainen mittari ihmisen kokonaisvaltaiseen arviointiin. Tarvitaan ohjaavampaa kartoitusta, ja soveltuvuusmittausta työelämän vaatimuksia, sekä siellä seurattavia ja tarvittavia taitoja huomioiden.

3.1 Varhaisen puuttumisen malli ja mahdollisuudet

Periaatteessa koulutuksellisen syrjäytymisen ei pitäisi olla mahdollista nykyaikaisessa inklusiovaihetta elävässä koulujärjestelmässämme. Yleisopetuksen ja erityisopetuksen sulautumisen myötä osallistavan kasvatuksen peruseriaatteita ovat, että kaikki oppilaat käyvät koulua omien edellytysten mukaisesti. Oppilaan pitää tuntea kuuluvansa joukkoon ja tuntea arvostusta kouluyhteisössä, inklusio on jatkuvaa oppimisen ja mahdollisuuksien lisäämistä koulussa ja yhteiskunnassa. Osallistavassa toimintakulttuurissa myös oppilaiden vanhempien mukaan ottaminen toimintaan on toivottua. (ks. http://www.edu.fi/erityinen_tuki/yhteinen_koulu_kaikille)

Oppilaan kehittymisen seurantaan, ja tukemiseen olisi syytä valjastaa myös epävirallisia tahoja. Oppilaiden vanhemmat olisi hyvä ottaa mukaan uuden koulujärjestelmämme tukijoiksi tiettyyn ikään asti. Yhteistyössä kasvattaen, ja myöhemmällä iällä työelämän tarvetta huomioiden, koulutukseen saadaan lisämerkitystä yhteiskunnalliset tarpeet huomioiden. Nykytila osoittaa huolestuttavia piirteitä käyttäytymisen ja yhteistyön puutteesta osalta oppilaista. Olisi tärkeää ennaltaehkäistä, että näiden oppilaiden osuus ei kasva, seurauksina voisi olla pienimuotoista protestiliikettä ja vallan haltuunottoa.

Yleisesti voisi kiteyttää, että koulutuksellisesti syrjäytyvä nuori tarvitsee tukea ja aikaa selviytymisensä mahdollistamiseksi. Lisätehtävät, ja jälki-istunto, eivät siis ole tukevaa toimintaa syrjäytyvälle nuorelle. Voimaannuttavaksi, ja tukea antavaksi toiminnaksi kehitettyyn malliin tarvitaan vaikeiden asioiden pariin nimetty tukiverkosto. Heidän tehtäväksi tulisi kuulla, auttaa, ja laajemmin kartoittaa auttamismahdollisuuksia, sekä pitkäkestoisemmin tukea avuntarvitsijaa.

Kaiken ennaltaehkäisevän toiminnan kannalta on oleellista, että on riittävästi tietoa oppilaasta, ja hänen mielensä tuntemuksista heilahteluineen. Hänen elämässään tapahtuvat paino- ja pituusmuutokset kirjataan neuvolaikäisenä tarkasti käyrille. Kun hoivanpito jää, myös mittaaminen lopetetaan. Lapsen mukana kulkee varhaiskoulutuksen vaiheessa todistuksen lisäksi ainoastaan rokotuskortti, tarvetta olisi kuitenkin saada säännöllisesti mitattua tietoa myös lapsen henkisestä tilasta ja tuntemuksista.

Lapsen mielen tilasta tulisi saada riittävän laajasti, usealta vuodelta kerättyä tietoa. Tutkimustulokset saattaisivat mahdollistaa jatkossa osuvuuden panostaa ennaltaehkäisevästi oikeaan aikaan, tiettyyn ikäryhmään. Tietyn ikäryhmän mielen tuntemuksen heittänyt osittaisivat ajankohdan, milloin pitäisi panostaa tukitoimiin. Jos tietoa halutaan mitata ja tutkia, tulee olla yleisesti hyväksytyt mittarit, jotka kertovat lapsen henkisestä tilasta. Säännöllisesti tehdyt mittaukset, ja luotaus heikkoja signaaleja etsimällä, auttavat tukijoita olemaan oikeaan aikaan paikalla. Puhuminen vaikeista asioista on usein haasteellista, ja vaikeaa aikuisellekin, lapsen tunteet, ja mieli ovat usein vielä suuremmassa myllerryksessä kuin aikuisella. Jäsentämättömien tunteiden muodostaminen puheeksi vieraalle ihmiselle, tai lähimmäisellekin, voi olla tottumattomalle liian vaikea tehtävä.

Kaikki tietojen saantioikeutta rajoittavat salassapitosäädökset, tai kielto rekisterin pitämisestä, tulisi lakimuutoksin tehdä sellaisiksi, etteivät ne vaikeuta varhaiseen puuttumiseen, tai nuoren henkilön tuntemuksien esiintuomiseen viranomaisten välisissä yhteistoiminnoissa. Sivistysvaliokunta on huomionnut asiaa, ja esittänyt jo vuonna 2007 muutostarvetta salassapitosäädöksiin. (Toimintatarkastuskertomus 2007 s.40). Kunnan lastensuojel-

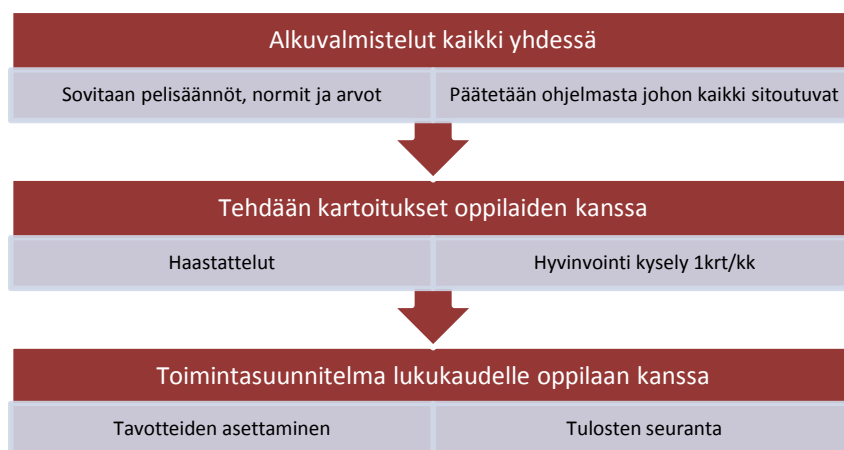
lusuunnitelmassa tulee olla myös malli lasten ja nuorten hyvinvointia edistävistä, sekä ongelmia ehkäisevistä toimista ja palveluista. Palveluja lapsen eheään etenemiseen urallaan tulee myös kehittää kasvatuksen tukemiseen. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 § 8,§12). Myös Sora-lainsäädäntö antaa mahdollisuuden puuttua tilanteisiin, jossa on esimerkiksi soveltumattomuus, kurinpitoa, tai turvattomuutta koskevista asioita. Laki on myös tarkoitettu parantamaan oppilaan oikeusturvaa. (Sora-lainsäädäntö). Lisäksi laki yhdenvertaisuudesta kieltää esimerkiksi mielipiteeseen kohdistuvan syrjinnän. (Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21)

Hyvinvointikysely tulisi ottaa käyttöön osana koulutyötä. Alkuun seuranta mittauksia voisi tehdä tiheämpään, esimerkiksi kerran kuukaudessa. Oppilaat tottuisivat ja oppisivat analysoimaan omia tuntojaan. Tietysti on mahdollista, että oppilaat pyrkivät antamaan itsestään sellaisen kuvan, kun he toivoisivat tilanteen olevan. Riittävän tiheästi tehdyt mittaukset, ja yhdessä asioista sopiminen, sekä merkityksien hahmottaminen, voisi edesauttaa totuudenmukaiseen mittauservioon. Mallin ja kehityskeskustelun suunta pitäisi vierittää pois Hämäläisen ja Nivan (2008) esittämänä hallinnoivasta tavasta kohden pedagogista auktoriteettia. Pedagoginen auktoriteetti ei perustu vallanhaluun, ja kouluttajan omien päämäärien toteuttamiseen, vaan kykyyn nähdä kasvatettavan tarpeet, ja ohjata kasvua oikeaan suuntaan. (Hämäläinen & Niva 2008, 204–205.)

3.2 Ohjelman kaksivaiheisuus

Toimintamallin aloitus hyvinvointi ohjelman mukaisena (kuviol.) käynnistyy kaikille oppilaille tehtävän aloituksen mukaisena. Silloin sovitaan ja suunnitellaan pelisäännöt sitoutumisesta, vastuullisuudesta ja kehitymisestä yhdessä sopien. Myös keskeiset lait, ja asetukset aiheeseen liittyen katsotaan yhdessä läpi. Jokainen oppilas veloitetaan sitoutumaan tulevaan toimintaan ja sääntöihin. Vastuullisuus ja kunnioitus järjestelmää kohtaan tulevat ohjauksen, ja normien avulla osoittaa oppilaille. Sen jälkeen, oppilaat yksitellen haastatellaan, samalla tehdään henkisen tilan mittaus kyselyn avulla. Tavoitteet asetetaan ja tuloksia seurataan. Jos yhdessä sovittuja tuloksia selkeästi alitetaan, otetaan sovittujen pelisääntöjen mukaiset aputoimet käyttöön, ja

avustajat ”tulevat mukaan”(ks. kuvio 2). Syrjään ajautuvaa oppilasta ei pidä lisäsyöjättää, parempi vaihtoehto on antaa hänelle aikaa selviytyä häiriötilasta. Kuulluksi tuleminen, ja vieraan ihmisen tuki, voi olla helpompi tapa purkaa tuntejaan ja rakentaa uutta tulevaa. Mallilla on myös herättelevä, mahdollisia epäkohtia korjaava vaikutus.

Kuvio1. Oppilaan ja opettajan kanssa tehtävä alkukartoitus

Kun oppilaan tilanteessa tai käyrissä havaitaan muutosta, joko suoritusten alenemisena, tai hyvinvointikyselyjen selkeinä tulosuutoksina, aloitetaan kuvio 2. mukainen ohjelma. Ohjelma on kolmivaiheinen, ja se alkaa opettajan, ja oppilaan yhteisellä kehityskeskustelulla, jossa kartoitetaan oppilaan tila pelisääntöjä kerraten. Keskustelujen jälkeen sovitaan seuranta-aika, ja jos tilanne seurantavaiheen jälkeenkin jatkuu alavireisenä, aloittaa epävirallinen taho tukemisensa. Edelleen tilanteen jatkuessa epäsuotuisana, toisen seurantavaiheen jälkeen, virallinen auttajataho liittyy tukemaan oppilaan toimintaa. Silloin myös oppilaan vanhemmat haastatellaan.

Kuvio 2. Tukemistoiminnan prosessit

Oppilaan oman osallistumisen mahdollistaminen jo ohjelman suunnitteluvaiheessa on tärkeää, silloin annetaan oppilaalle mahdollisuus osallistua oman tilanteen kehittämiseen. Tavoitteet ja päämäärät seuraavalle lukukaudelle kartoitetaan oppilaan kanssa yhdessä. Mallin myötä voidaan olettaa oppilaan olevan sitoutuneempi, ja prosessia voidaan pitää myös oppimista-pahtumana työelämään. Vastuunottaminen omista teoista selvennetään oppilaalle. Menetelmä toimii vaihtoehtona perinteiseen malliin, jossa päätöksiä tehdään ainoastaan opettajien ja virallisen järjestelmän taholta.

Laaja-alaista osallistumista voidaan pitää tärkeänä koska, sen voidaan olettaa lisäävän oppilaan tyytyväisyyttä, ja sitoutumista toimintaansa koulussa ja myös tulevaisuudessa työssään. Oppilas motivoituu, ainakin hän oppii

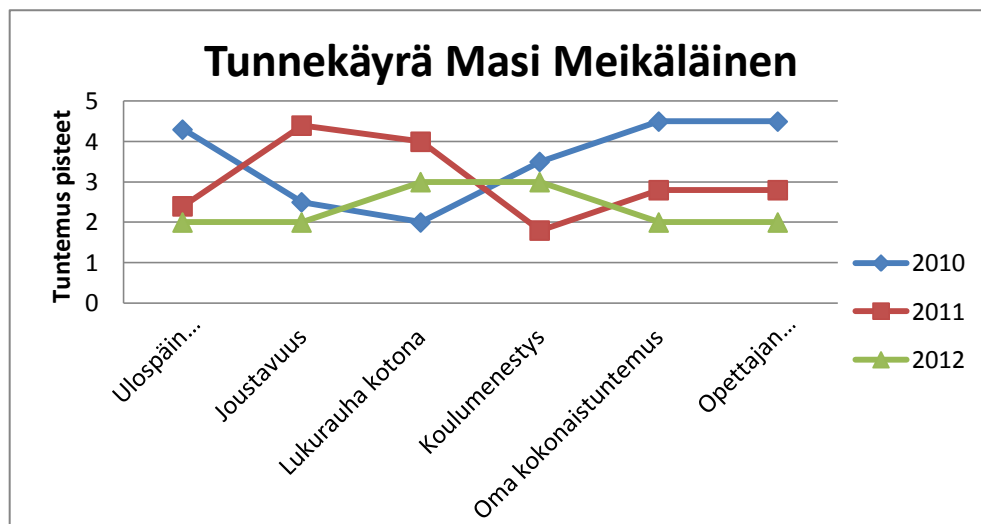
vastuuta, kun hän on saanut osallistua itseään koskevien menetelmien, ja ohjelman rakentamiseen, jo niiden valmistelu- ja suunnitteluvaiheessa. Hän myös tietää seuraamukset, jos tilanne luisuu. Oppilaan sitoutuminen on jatkossa parempaa, vaikka päätös olisi vastainen hänen ajatuksilleen, kuin jos hän ei ole lainkaan saanut olla osallisena itseään koskevan ohjelman suunnittelussa. Huomioitavaa on, että mallia tulevaisuuden työelämän kehityskeskusteluihin tulisi luoda jo aikaisemmin, kuin vasta työpaikoilla.

3.3 Kysymykset, mittaus ja sen merkitykset

Työelämän kysymykset olen laatinut huomioiden työelämän vaatimuksia. Kysymykset ovat muotoutuneet aikaisempien tutkimuksieni ja työ- ja organisaatio psykologian opintojeni pohjalta. Keskeisimpinä näkökulmina tulevaisuuden työntekijän ominaisuuksin olen valinnut: sitoutumisen, vastuullisuuden ja kehittymisen. Jokaiseen kolmeen pääryhmään olen ryhmittänyt kymmenen kysymystä. Sitoutuminen jakaantuu oppilaan kannalta koordinointiin ja johtamiseen. Vastuullisuus osiossa tarkastellaan yhteistyömahdollisuuksia, ja kehittymisen osuudessa motivointia ja yleistä elinvoimaisuutta. Työelämää varten oppilaalle tulee osoittaa työelämän vaatimuksia. Näin oppilaalle mahdollistuu itsearvion tavoin hahmottaa omaa kypsyystä suhteessa työelämän vaatimuksiin. Kysymyksiä on 30 kappaletta, (liite1) ja niissä arvioidaan ajan henkeen työelämässä vaadittavia taitoja.

Kouluelämän kysymysten (liite 2) arvot on esitetty tunnekaivolle ikävuosilta 12–14. Kysymyksissä haetaan vastauksia kuuteen kysymykseen. Kysymyksinä on oppilaan arvio omasta ulospäin suuntautuneisuudesta, joustavuudesta, koulumenestyksestä ja kokonaistuntemuksesta sekä kysymykset lukurauhasta ja opettajan kokonaisnäkemys oppilaan tilanteesta. Kaikkiaan tämän hankkeen kysymykset ovat esimerkkejä, ja perustuvat esittäjän omiin näkemyksiin. Esitän ne tässä hankkeessa, siten kokonaisuus ja tarkoitus selkiytyvät lukijalle paremmin. Huomioitavana asiana, esitän myös kuvioiden osalta, että ne ovat vain alustavia esimerkkejä, eivätkä siten perustu mitenkään tieteellisiin menetelmiin.

Kuvio 3 Tunnekaäyrä oppilaan ikävuosilta 12–14.

Esimerkeissä mitattavat asiat ovat tekijän mielestä valideja ajan henkeen sopivia. Kysyttävien asioiden on katsottu olevan tärkeitä oppilaan kokonaismenestyksen kannalta. Mikäli hanke etenee käytäntöön, tulee kysymysten laadintaan ja menetelmien valintaan kuitenkin hyödyntää laajasti asiantuntijoita. Mittauksen tuloksia arvioidaan formatiivisesti, eli tarkoitus on pääasiassa tuottaa tietoa arvioinnin kohteille. Tämän kehitysarvio on tarkoitus seurata oppilasta hänen urallaan. (ks. Juholin 2010 s 28–40). Mittausten merkitys voi antaa tietoa ikäryhmien erilaisuudesta ja avuntarpeesta, mutta erityisesti tieto palvelee oppilasta punnitsemaan omia kykyjä, suhteessa työelämään vaadittaviin kykyihin.

4 SYRJÄYTYVIEN OPPILAIEN HAASTAMINEN

Muutosprosessissa keskeistä aloituksen, ja koko toiminnan kannalta, on ohjelman käynnistämisvaiheessa tehdä päätös siitä, että oppilaan kanssa aloitetaan ohjelma. Oppilas tulee alkuvaiheessa huolella sitouttaa ohjelmaan. Muutokseen sitoutunut oppilas on yhteistyökykyinen, ja muutos siten mahdollinen. Erikseen ovat vaikeat oppilaat, jotka eivät halua sitoutua. Heidänkin kohdalla on vaan sitkeästi, ja laaja-alaisesti jatkettava yhdessä tukiverkon kanssa suunniteltuun ohjelmaan sitouttamista. Alla esitettävä malli on mukautettu Baltimoressa toimivan professori Fred, J, Hannan seitsemään hyvää ennustetta tukevaan tekijään. (Fred, J, Hanna 2009 s 50.)

Aloitusvaiheessa oppilaan kanssa tulee käydä läpi alla esitetty seitsemän kohdan puheeksi otto tilaisuus. Oppilaan kanssa tulee huomioida aikaisemmin sovittuja sopimuksia ja niissä tehtyjä sitoutumislupauksia. Opettajan on selkeästi tuotava sopimukset, ja syyt esiin siitä miksi oppilas on otettu mukaan ohjelmaan. Vastuunottaminen omista tekemättömistä asioista tulee ottaa puheeksi. Oppilaan näkemyksiä tulee kuulla ja oppilaan kanssa tulisi saada aikaan yhteistyötä tukeva mielentila. Aloitusvaiheessa tilanteen vetäjän olisi siten oltava sellainen henkilö, jonka kanssa oppilas on aiemmin tullut hyvin toimeen.

Ensimmäinen tärkeä seikka on tuoda asiat esiin niin, että myös oppilas kokee muutoksen tarpeelliseksi. Oppilaalle tulee esittää selkeästi myös viimeaikaisen tekemättömyyden seuraukset. Syitä voi etsiä jo aloitusvaiheessa. Nykyiset panostukset oppilaan toiminnassa eivät ole koulun ja opettajan mielestä riittäviä. Tilaisuuden jälkeen oppilaalla tulee olla tunne, että jotakin muutosta todella tapahtuu. Opettajan tehtävänä on esitellä muutoksen ohjelmaa ja alustavasti tulevien tukihenkilöiden nimet. Muutostarve on osoitettava tehtäväksi heti. Erityisen tärkeää on huolehtia siitä että oppilas tulee riittävästi kuulluksi.

Toisena asiana oppilaalle on tuotava selkeästi esiin, että alkuun toiminta voi tuntua myös epämurkavalta ja ahdistavalta. Oppilaalle kerrotaan, että hänen tulee sietää ohjelmaan ja muutosvaiheeseen kuuluva epämurkavuus. Kokonaisuus on kuitenkin oppilaan parhaaksi ja sitoutumalla ohjelmaan myös lopputulos on oppilaalle mieluinen. Oppilaan tilanteeseen voi myös liittyä arkaluontoisia asioita ja silloin olisi syytä tarjota hänelle jo alkuvaiheessa ammattiauttajan tapaamisen mahdollisuutta.

Kolmanneksi oppilaalle tulee tuoda selkeästi esiin, että hän todellakin ymmärtää hänen ongelmansa. Opettajan tulee kertoa mistä käyttäytymisestä tai tekemättä jättämisestä ongelmasta on tullut näkyvä ja että siihen pitää puuttua. Ohjelman aloittamisen kriteerit täyttyvä esim. jos oppilas on selkeästi kahden viimeisen kuukauden aikana laiminlyönyt kaikki tehtävänsä ja koulumenestyminen on ollut kokeissa ala-arvoista.

Neljänneksi ongelmaa ja siihen liittyviä asioita tarkastellaan oppilaan kuullen rehellisesti ja suorapuheisesti. Oppilasta tulee haastatella ja haastaa kertomaan mielipiteitä ja asioita jotka hänen mielestään ovat aiheuttaneet kyseessä olevan tilanteen. Mukana opettajan lisäksi voi olla muita henkilöitä tai opettajia. Oppilaan sitoutumisen tasoa tulee havainnoida. Hänelle tulee kertoa, että oppilasta ei ole tarkoitus jättää yksin. Ongelmia pyritään ratkaisemaan yhdessä, toimivia asioita tuetaan ja muihin asioihin etsitään yhdessä ratkaisuja ja keinoja.

Viidenneksi opettajan tehtävänä on osoittaa oppilaalle, että ongelman ratkaisemiseksi on jo tehty suunnitelmia, suunnitelmat tulee myös esittää oppilaalle. Ongelmaan etsitään ratkaisua ja siitä on mahdollisuus yhteistyössä selvittää. Myös oppilas tulee saada yrittämään muutosta yhdessä yksin tai tukijoukon kanssa. Oppilaan sitoutumisen taso ratkaisee sen miten tehokkaasti ja laajasti häneen panostetaan. Keinovalikoima tulee olla suunniteltu- na ja käytössä ääritapauksissa aina koulukotiin tai hoitolaitokseen asti.

Kuudenneksi oppilaalle luodaan toivoa muutoksen suhteen. Kaikki on mahdollista ja odotettu muutos voi tapahtua tukijoukkojen avulla. Myös jos oppilas päättää niin jo ilman tukijoukkojen mukaan tuloakin. Oppilaan päätöksestä ja sitoutumisen asteesta riippuu milloin tukijoukot otetaan mukaan. Jos oppilas haluaa kokeilla ilman tukijoukkoja, niin sekin on mahdollista. Tilaisuudessa on päätettävä seurantajakson pituus ja sovittava niistä tarpeellisista asioista, mitä oppilaan tulee muuttaa tai huomioida.

Seitsemäntenä kohtana oppilaalle esitetään alkuvaiheessa henkilö jonka kanssa hän voi asiasta keskustella tarvittaessa lisää heti ja päivittäin. Mahdollisuuksien mukaan myös oppilas voi nimetä jonkun koulun opettajan jonka kanssa alkuvaiheen keskustelut voidaan jatkaa. Sosiaalinen tuki muutokselle ja sitouttaminen luotettaviin ihmissuhteisiin lisää oppilaan turvallisuuden tunnetta. Ohjelman pituus ja tukemisen tarve sovitaan yhdessä ja tukeminen voidaan tarvittaessa aloittaa uudestaan.

5 POHDINTA

Tutkimuksen tekemisen jälkeen pyrin luomaan kumppanuuden jonkin koulun kanssa. Tehokkaan seurannan avulla on mielestäni mahdollisuus havaita oppilaan tuntemuksien muutoksen suuntaa ja tehdä ajoissa tarvittavia toimia. Heikoista signaaleista voi tulla vahvoja, siten oppilaitosten oppilaiden tunne-elämän tunteja on tärkeää seurata etupainotteisesti. Kokeilun avulla voidaan myöhemmin määrittää kysymykset ikää huomioiden.

Jatkoselvityksenä ja menetelmän testaamisen toimivuuden kannalta seuraava vaihe olisi toteuttaa testaamista käytännössä. Ohjelman kokeilun toteuttamisen mahdollistuessa tulisi saada jokin koulu ja asiantuntijat, joiden kanssa laadittaisiin selkeät kysymykset ja toimivat mallit hankkeen toteuttamiseen. Lisäksi olisi tarkennettava ja mietittävä tehdäänkö erilaiset kysymykset eri ikäryhmille, vai päätetäänkö jokin aloitusikäryhmä, joka toteuttaa ohjelmaa esimerkiksi seuraavat 5 vuotta.

Jatkuvan formatiivisen seurannan avulla oppilaat saavat myös käsitystä siitä mitä heiltä tulevana työntekijöinä odotetaan. Mikä on se ihmisideaali, millaisen työnantaja uudesta työntekijästään haluaa. Opetussuunnitelmaa on voitu muokata työelämän tarpeita huomioiden ja kuullen. Oppilaiden tulee saada tietoa siitä millaista käyttäytymistä häneltä yleisesti odotetaan. Seurannan avulla heille muodostuu käsitys siitä mitä koulu tai työelämä heiltä odottaa. Eri ammattiin ja eri ikäryhmille voitaisiin tehdä omat kysymyspatterit. Tämän hankkeen kysymykset ovat vain esimerkkejä. Kukin taho voisi suunnitella ja tehdä omat kysymyksensä omien ideologioiden ja pyrkimystensä mukaisiksi.

Aihealue on paljon tutkittu ja monenlaisia hankkeita on aiheen parissa ollut. Mielestäni kenelläkään ei ole kuitenkaan ollut seuranta kohdistettuna säännöllisesti suoraan oppilaan omista tuntemuksista. Oman mielen ja tuntemuksien seuraaminen ja vertaaminen johonkin toivottuun antaa oppilaalle valmiuksia ja mahdollisuuden miettiä omia tuntemuksia. Mallin avulla voisi olla myös mahdollisuus, että kokemuksen ja taitojen kertyessä me suomalaiset oppisimme enemmän puhumaan omista tunteistamme. Omista tunteista

puhuminen on tärkeä asia myös työelämässä. Siksi koen tämän esittämäni kehittämishankkeen sisällön olevan yhden suuntauksen jota tulevaisuuden koulumaailma tarvitsee valmistaessaan oppilaita työelämään.

Hankkeen tämän hetken versio on osittain vielä puutteellinen, tärkeää on kuitenkin esittää aloitusversio. Kehittyneemmän version uskon kokeilujen ja testaamisen jälkeen olevan varsin toimivan mallin toteuttaa laajemminkin. Puheen ja ihmisten yhteistyön ylläpitäminen ja kehittäminen mahdollistuu selkeämmin kuin ihmiset tietävät miten heidän odotetaan toimivan ja käyttäytyvän yhteiskunnassa. Ihmisten erilaisuus on rikkaus ja tämän ohjelman perimmäinen tarkoitus on helpottaa ihmisten yhteistyötä ja yhteisöllisyyttä kouluissa ja työpaikoilla tulevaisuudessa.

Koulutuksellisen syrjäytymisen estämiseen pyritään myös inklusion avulla, on vielä aikaista sanoa, mutta suuntaa antavana voitaisiin todeta, että malli on haasteellinen toteuttaa. Pyrkimyksenä on kouluttaa kaikki oppilaat erilaisista häiriötekijöistä tai vammoista huolimatta samassa luokahuoneessa. Onko uhkana tulevaisuudessa yhä useamman oppilaan tipahtaminen pois toimivasta ja tuloksia tuottavasta järjestelmästä. Toisaalta usean opettajan tai avustajan toimiminen samassa luokkatilassa tuo tilaan yhteisöllisyyttä ja uusia mahdollisuuksia.

Tasa-arvon saavuttaminen koulutyössä tuloksellisesti on mahdotonta, jotkut ovat aina etevämpiä. Henkiset ominaisuudet ovat henkilökohtaisia ominaisuuksia, herkkyyys eri ikäkausina vaihtelee, odotukset vaihtelevat ja kilpailu kaikkiaan kiristyy. Puhuminen ja asioiden selvittäminen kiivaassa työtahdissa vaatii ominaisuuksia, joita pidän työyhteisössä haastavimpina. Tämän ohjelman myötä ongelmanratkaisutaidot kehittyvät ja oppilaat saavat kokemuksia erilaisista itseään koskevista asioista laajemmin. Jos yhteiskunta haluaa parempia työntekijöitä jatkossa, pitää opetukseen ja menetelmiin etukäteen panostaa. Toivon tämän ohjelman tukevan panostusta.

LÄHTEET

Ahola, K. Kivistö, S. Vartia, M. 2006. Työterveyspsykologia. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.

Antikainen, A. Rinne, R. Koski, L. 2000. Kasvatussosiologia. Helsinki : Werner Söderström Osakeyhtiö.

Fred, J, Hanna. 2009. Vaikeat asiakkaat terapiassa. Helsinki: Edita publishing Oy.

Hämäläinen, J. & Nivala, E. 2008. Kasvatustiede pedagogisen ihmistyön tiede. Kuopio: Unipress Suomi.

Hätinen, M. Kinnunen, U. Mauno, S. Pekkonen, M. Sörensen, L. Alen, M. ja Aro, A. 2002. Työuupumus ja kuntoutus. Psykologia 4/2002, 302–314.

Juholin, E. 2010 Arvioi ja paranna! Viestinnän mittaamisen opas. Vantaa: Hansaprint Oy.

Kinnunen, U. Feldt, T. Mauno, S. (toim.) 2005. Työ leipälajina. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Lämsä, Anna-Liisa. 2009 Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä Oulu: Oulun University Press.

Myrskylä, Pekka. 2012 Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EWA analyysi No19.

Pättiniemi, P. & Tainio, J. 2000. Osuustoiminnan periaatteet kilpailueduksi. Vantaa: Hakuprint.

Rantanen, M. Kangaspunta, K, Laanterä S.(toim.)2007. Ilo toimia yhdessä. Uusia näkökulmia hyvinvointipalveluiden tuottamiseen. Mikkeli: Helsingin yliopisto Ruralia instituutti.

Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2007. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Toimintatarkastuskertomus 146:2007.

Wenger, E. 1998. Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity. Cambridge: Cambridge University Press.

Verkkolähteet

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (luettu 18.3.2013)

SORA-lainsäädäntö

http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/arasto/sora/ (luettu 19.3.2013)

Miksi inklusio. Teksti: Aimo Naukkarinen, Tarja Ladonlahti & Timo Saloviita. http://www.edu.fi/erityinen_tuki/yhteinen_koulu_kaikille (luettu 19.3.2013)

Tästä versiosta liitteet on poistettu hankkeen mahdollisen etenemisen johdosta.